

Toma Maksimović – jugoslávský ředitel firmy Baťa a jeho životní dráha

Milan Balaban, Ivica Žabić

Úvod

Toma Maksimović (1895–1958) představuje jednu z nejvýznamnějších osobností v hierarchii firmy Baťa mimo území Československa v meziválečném období. Jeho kariéra začala na samém počátku expanze firmy do zahraničí a vyústila ve vedení rozsáhlého průmyslového a urbanistického podniku v Borovu poblíž Vukovaru, který se stal symbolem modernizace i sociální transformace v meziválečné Jugoslávii (Státní okresní archiv Zlín (dále SOkA Zlín), f. Baťa, II/2, k. 1023, inv. č. 14). Maksimović se tak stal nejen ředitelem jedné z největších poboček koncernu, ale i ústřední postavou hospodářského a společenského života regionu.

Ve srovnání s ostatními manažery firmy Baťa byl mimořádný v několika ohledech: patřil mezi velmi malý okruh ne-československých vedoucích pracovníků, kteří vystoupali až do nejvyšších pozic koncernu; byl dlouhodobě blízkým spolupracovníkem Tomáše Bati a posléze i Jana Antonína Bati a Thomas J. Bata („Tomík“) jej označoval za „drahého přítele“ (Thomas Fisher Rare Book Library, Toronto (dále TFRBL), MS COLL 00686, box 214). Díky jeho organizačním schopnostem a podnikatelské energii dosáhla firma Baťa v Jugoslávii obdobného postavení jako v mateřském Československu – stala se dominantním výrobcem a distributorem obuvi a postupně vybudovala široký průmyslový i maloobchodní komplex.¹

Životní dráha Tomy Maksimoviće však nekončí jen v rámci firmy Baťa. Jeho mimořádné schopnosti jej přivedly i do širší hospodářské a politické sféry – během druhé světové války zastával funkci mimořádného komisaře pro uprchlíky a vysídlence v Srbsku (1941–1944), po válce se ocitl mezi řadou osobností spojených s firmou Baťa (jako Hugo Vavrečka či Dominik Čipera a František Malota), jejichž osud byl determinován novými politickými poměry. Následující text přináší biografickou studii této pozoruhodné osobnosti, doplněnou o kontext působení firmy Baťa v Jugoslávii.

Obr. 1: Toma Maksimović² |

Baťa v Jugoslávii mezi válkami

Rozvoj firmy Baťa v Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (od roku 1929 Království Jugoslávie) byl přímo spojen s osobou Tomy Maksimoviče. Již roku 1919 byla v Zemuní, dnes součást Bělehradu, otevřena první prodejna, kterou řídil právě on (SOkA Zlín, f. Baťa, II/2, k. 1023, inv. č. 14). O rok později vznikla akciová společnost „Baťa cipele i koža d. d.“ v Zemuní, z níž se postupně odvíjel růst celé obchodní a výrobní sítě (Arhiv Jugoslavije, Belehrad (dále AJ), 65-1271-2255, 15. 12. 1920). Do poloviny 20. let již podnik vlastnil desítky obchodů a soustavně expandoval do dalších měst, včetně Záhřebu, Splitu a Ljublaně (AJ, 65-702-1436, 31. 8. 1925).

Klíčovým mezníkem se stal rok 1930, kdy společnost zakoupila rozsáhlé pozemky u Borova a oznámila záměr vybudovat průmyslově-obytný komplex podle zlínského vzoru (Archiv Ministerstva zahraničních věcí, Praha (dále AMZV), f. IV sekce, kart. 1081, č.j. 7375/31, 27. 6. 1931). Již v roce 1931 začala v provizorních prostorách výroba obuvi (AMZV, f. IV sekce, kart. 1081, č. j. 93105, 27. 11. 1931). Pod vedením Maksimoviče se Borovo rychle proměnilo v moderní industriální město s tisíci zaměstnanci,

desítkami budov, škol, sportovišť i kulturních zařízení. V roce 1938 již závod vyráběl přes sedm milionů párů obuvi ročně a zaměstnával více než 3 500 lidí (BALABAN 2018, 127).

Vedle výroby obuvi se zde postupně zavedla i produkce pneumatik, gumárenských a textilních výrobků či strojírenství, a Baťa tak v Jugoslávii vybudoval komplexní průmyslovou základnu, jejíž význam přesahoval hranice země. Tento úspěch by byl sotva možný bez organizační a politické práce Tomy Maksimoviče, který se stal nejvýraznějším představitelem firmy v celé jugoslávské monarchii.

Raný život a první světová válka

Toma Maksimović se narodil 29. března 1895 v Brčku do obchodnické rodiny jako jedno ze tří dětí otce Stanka a matky Jovanky.³ Před první světovou válkou absolvoval v Brčku tzv. „malou maturu“ i obchodní školu a následně pracoval v místní továrně na výrobu alkoholu. Tyto rané zkušenosti se staly základem pro jeho budoucí působení v obchodě i průmyslu. Během války byl zatčen jako sympatizant hnutí Mladá Bosna⁴ a vězněn v Tuzle, odkud byl následně násilně odveden do pracovního praporu rakousko-uherské armády (BUBALO 2023, 56–57). Vojenské tažení jej dovedlo až do Makedonie, kde roku 1918 onemocněl malárií a byl hospitalizován ve Skopji (Politika, 24. 1. 1995). Po několika měsících se mu společně s dalšími nemocnými podařilo uprchnout a po dlouhé cestě přes Kosovo, Černou Horu a Hercegovinu se vrátil do rodného Brčka na podzim roku 1918 (Politika, 24. 1. 1995).

Začátky u firmy Baťa

Již roku 1919 nastoupil do služeb firmy Baťa, kde byl pověřen vedením první zahraniční firemní prodejny otevřené v Bělehradě-Zemuni. V letech 1919–1920 zde Maksimović působil jako samostatný vedoucí a podílel se na organizaci prodeje obuvi na novém trhu a jeho úspěšné vedení podniku upoutalo pozornost ústředí firmy ve Zlíně, takže se stal zástupcem pověřence pro Srbsko, Uroše Grbiće.

Roku 1922 jej nacházíme jako vedoucího bělehradské filiálky firmy „Baťa“ d. d. Zemun a o rok později už zastával pozici inspektora firmy pro Království SHS (AJ, 65-702-1436, 12. 7. 1924). Jeho rychlý vzestup v hierarchii koncernu dokládá IV. řádná valná hromada společnosti v Záhřebu v roce 1925, na níž zastupoval na základě plné moci samotného Tomáše Baťu a navíc figuroval jako akcionář s třiceti akcemi a třemi hlasy (AJ, 65-702-1436, 31. 08. 1925).⁵ Od 15. února 1924 byl přeložen do centrály v československém Zlíně, kde začal pracovat v exportním oddělení. Na této pozici setrval až do února 1933, kdy se formálně stal generálním ředitelem podniku v Borovu (MAREK 2017, 179). Ve skutečnosti však tuto funkci fakticky vykonával již od roku 1931, tedy od samotného zahájení provozu továrny. Mezitím stále stoupal ve firemní hierarchii a v roce 1936 byl formálně potvrzen jako prokurista a generální zplnomocněnec pro Jugoslávii, což vykonával do roku 1941 (MAREK 2017, 179–180).

Vedení továrny v Borovu a společenský život

Od konce 20. let se hrál klíčovou roli při expanzi Baťova podniku v Jugoslávii a klíčovou postavou byl také při lokalizaci pozemků pro výstavbu továrny. V této souvislosti aktivně loboval u jugoslávských elit a při těchto jednáních se setkal i s tehdejší předsedou Ministerské rady generálem Petrem Živkovićem, když mu předal

Obr. 2: Tomáš Baťa a Toma Maksimović při návštěvě Záhřebu v roce 1927 (Sdělení, 23. 4. 1927). |

Obr. 3: Fotografie T. Baťa a T. Maksimoviče na letišti v Brně po přeletu z Berlína, 14. 8. 1929.⁶ |

memorandum představující záměr postavit velký průmyslový areál a tovární město (AMZV, f. IV sekce, kart. 1081, obal II, č. j. 621/důvěrné/31, 27. 6. 1931). Musel rovněž čelit výrazné vlně protestů proti aktivitám firmy Baťa v Jugoslávii, které provázely jeho tehdejší úsilí.⁷ Jako ředitel továrny v Borovu měl zásadní podíl nejen na rozvoji samotného průmyslového komplexu, ale také na vzniku nového města podle zlínského urbanistického vzoru. Díky jeho úsilí se Borovo stalo jedním z nejvýznamnějších průmyslových center v zemi a symbolem moderního hospodářského rozvoje. Během třicátých let získal značnou autonomii při vedení podniku v Jugoslávii a prakticky se zodpovídal pouze samotnému vedení firmy ve Zlíně, konkrétně Janu A. Baťovi, Dominiku Čiperovi a Hugu Vavrečkovi.⁸

V listopadu 1932 se oženil v pravoslavném kostele sv. Savy ve Vídni s Vlastou Žaludkovou, dcerou zlínského obchodníka Jana Žaludka, svědkem mu byl J. A. Baťa, což dokládá blízké osobní i pracovní vazby mezi rodinami. V manželství se poté narodili dva synové Tomislav (1934) a Stefan (1938), zvaný Štefanek. Maximovičovu důležitost ve firmě dokládá také jeho pověření výběrem pozemku pro výstavbu nové baťovské továrny v maďarském Martfű v roce 1939, neboť firma v Borovu po konci první republiky (1938) spravovala také maďarský trh (MAREK 2017, 195). Kromě toho sehrál významnou roli i v rámci různých baťovských společností v Evropě; například držel akcie společnosti Baťa S. A. R. Bucuresti v Rumunsku (MAREK 2017, 207).

Maksimovič nebyl jen ředitelem továrny, ale i aktivním činitelem společenského života. Působil jako člen Srbského hospodářského sdružení „Privrednik“,⁹ předseda tělovýchovného spolku „Sokol“ v Borovu (HRELJA – KAMINSKI 1971, 195) a účastnil se i činnosti dalších organizací a sdružení. Řídil nebo byl formálním předsedou téměř všech spolků v Borovu: předsedou sportovního klubu „Baťa“ (Borovo, 20. 1. 1934), pěveckého spolku „Radiša“, Královského leteckého klubu „Naše křídla“ v Borovu. Nebyla společenská organizace ani sdružení, na jejíž činnosti by se nepodílel. Zajímavé je, že Borovo bylo sídlem Ženského fotbalového svazu Království Jugoslávie, jehož byl předsedou, a právě zde se roku 1938 odehrál první fotbalový zápas ženského fotbalu (Vreme, 7. 5. 1938). Podílel se rovněž na dobročinných aktivitách, například v roce 1934 přispěl částkou 40 000 dinárů na obnovu pravoslavného kostela v Borovu (Borovo, 1. 12. 1934). V roce 1939 byl za svou činnost ve výboru pro výstavbu nemocnice v Demir Kapiji (dnešní Severní Makedonie) vyznamenán tehdejším vysokým jugoslávským vyznamenáním – Řádem Bílého orla IV. stupně (Politika, 26. 9. 1939). Politicky se hlásil k ideji integrálního jugoslávství, ve 30. letech byl spojen s Národní radikální stranou Milana Stojadinoviće, na jejíž kandidátce opakovaně vyhrával komunální volby v Borovu. Poprvé zvítězil ve volbách v říjnu 1933 a následně až do vypuknutí druhé světové války zastával funkci předsedy obecního zastupitelstva, čímž měl zásadní vliv na rozvoj celého regionu (BUBALO 2023, 58–59). V původní obci Borovo byla v důsledku Maksimovičova řízení a investic firmy Baťa vybudována moderní školní budova, zavedena elektrická energie, vybudovány silnice a chodníky, zřízena policejní stanice, lékařská ordinace a pošta a rovněž byl obnoven kostel (BALABAN 2025, 174).

Po okupaci a zřízení Protektorátu Čechy a Morava bylo tehdy neutrální Království Jugoslávie vnímáno jako možné východisko pro firemní operace. Z tohoto důvodu byl Maksimovičovi svěřen nejen dohled na podnikání v Maďarsku, ale i na firemní operace na Blízkém východě (Državni arhiv u Vukovaru, f. Borovo, fasc. 73). Zároveň

byla jugoslávská základna rozšířena, což vedlo k zakládání nových a rozšiřování stávajících továren a podniků.¹⁰ Veškeré ambiciózní plány však překazila invaze sil Osy do Jugoslávie 6. dubna 1941.

Druhá světová válka

Po porážce Jugoslávie v dubnu 1941 byl Maksimović zatčen ustašovskými úřady a byl tři měsíce vězněn v Záhřebu.¹¹ V červnu téhož roku byl deportován do Bělehradu, kde se již nacházela jeho rodina. Podle některých autorů měl k jeho osvobození přispět nejen zásah firmy Baťa, ale i osobní přátelství s Istvánem Horthym, synem maďarského regenta Istvána Horthyho (CREVAR 2019, 363).¹² V říjnu 1941 byl jmenován mimořádným komisařem pro uprchlíky a přesídlence v Srbsku (BORKOVIĆ 1979, 207). V této funkci zajišťoval během tří let přijetí a péči o několik set tisíc lidí, kteří byli vyhnáni z Chorvatska, Bosny a Hercegoviny, Kosova a Makedonie.¹³ Přestože zastával úřad v rámci kolaborantské vlády Milana Nediće,¹⁴ pravděpodobně se domníval, že jeho činnost zaměřená na humanitární pomoc jej ochrání před politickými důsledky. Proto po osvobození Bělehradu v říjnu 1944 zůstal ve městě, na rozdíl od ostatních ministrů a komisařů Nedićovy vlády, kteří uprchli s německou armádou. Jeho naděje však byla mylná – 24. října 1944 byl zatčen, obviněn z podpory četnického hnutí a z organizování návratu uprchlíků, kteří následně byli rekrutováni od strany monarchistických četníků, do oblastí ovládaných partyzány.¹⁵

Přestože při soudním procesu vyšla najevo i jeho pomoc příslušníkům partyzánského odboje (finanční podpora a zajišťování propustek z okupovaného Bělehradu), byl odsouzen na čtyři roky vězení a nucených prací (Viši sud u Novom Sadu, 29. 3. 2009). Trest si odpykával v Požarevcu, po amnestii v prosinci 1945 byl krátce zaměstnán jako expert na otázky uprchlíků, avšak 7. února 1946 byl znovu zatčen a odsouzen jako „nepřítel lidu“ k pěti letům vězení a ke konfiskaci majetku. Ve věznici ve Sremské Mitrovici zůstal až do ledna 1951 (Viši sud u Novom Sadu, 29. 3. 2009).

Poválečná léta

Po propuštění se ocitl v paradoxní situaci: komunistická moc sice neochotně využívala jeho schopností jako hospodářského odborníka, avšak zároveň jej nadále považovala za politicky nespolehlivého. Nejprve působil dva a půl roku jako vedoucí velkoobchodu v Bosně a Hercegovině, poté krátce v exportní firmě „Balkanija“ a nakonec v nově založeném obuvnickém podniku Planika v Kranji (Politika, 29. 12. 1994). V roce 1957 se v této funkci dostal znovu do kontaktu s firmou Baťa, když v doprovodu jednoho z ředitelů navštívil závody firmy na Západě (TFRBL, MS COLL 00686, box 214, Confidential Circular Letter no. 3, 15. 5. 1957). Na sklonku tohoto roku se vážně nemocný vrátil do Bělehradu, kde 16. února 1958 zemřel.¹⁶

Maximovićova role v rozvoji Borova a podniku musela být po válce v nových politicko-sociálních konstelacích opomenuta.¹⁷ Až do počátku 70. let tak bylo jeho jméno zcela vynecháno z informací o Borovu; teprve na počátku toho desetiletí byl v jednom fejetonu u příležitosti čtyřicátého výročí existence podniku otištěn jeho portrét s krátkým textem, který uváděl, že se jednalo o prvního ředitele Borova (BUBALO 2023, 55).

V 60. letech mu bývalí zaměstnanci továrny v Borovu postavili pomník na hřbitově v Novém Bělehradě a v 90. letech byla po něm pojmenována jedna z bělehrad-

ských ulic. Dne 9. března 2009 byl pravomocně rehabilitován rozhodnutím Vrchního soudu v Novém Sadu (Viši sud u Novom Sadu, 29. 3. 2009).

Obr. 4: Fotografie pomníku Tomy Maksimoviče na hřbitově v Bělehradě.¹⁸ |

Závěr

Toma Maksimović představuje jednu z klíčových postav expanze firmy Baťa mimo Československo. Jeho životní dráha – od vedoucího první zahraniční prodejny v Bělehradě přes generálního ředitele v Borovu až po veřejného činitele a politického aktéra – ukazuje nejen na jeho mimořádné organizační schopnosti, ale i na širší aktivit, jimiž zasáhl do hospodářského i společenského života Jugoslávie.

Jeho osud po druhé světové válce, kdy byl opakovaně vězněn a perzekvován, odpovídá situaci řady dalších předních osobností spojených s firmou Baťa, jakými byli Hugo Vavrečka, František Malota nebo Dominik Čipera. Přesto zůstává jeho příběh dokladem mimořádné kariéry ne-československého manažera, který se dokázal prosadit v jedné z největších středoevropských firem a zásadně ovlivnit její rozvoj na Balkáně.

Poznámky:

¹ Koncem třicátých let firma Bafa v Jugoslávii pokrývala přibližně 90 % domácího trhu s obuví. K podnikání firmy Bafa v Jugoslávii viz podrobněji: BALABAN 2018; BALABAN 2025.

² Soukromý archiv Ivce Žabića.

³ Někteří z autorů, jako například Olivera Crevar, nebo Slavko Bubalo uvádějí, že Toma Maksimović byl jedním z jedenácti dětí narozených v obchodnické rodině v Brčku: CREVAR 2019, 351; BUBALO 2023, 56. Většina ostatních autorů však uvádí, že měl pouze dva sourozence. Jeho bratr Stevo Maksimović byl poslancem Národního shromáždění Království Jugoslávie a svůj politický vliv rovněž využíval ve prospěch firmy Bafa.

⁴ Mladá Bosna (srbsky Млада Босна, Mlada Bosna) byla radikální revoluční organizace jihoslovan-ské mládeže z Bosny a Hercegoviny před první světovou válkou. Člen Mladé Bosny Gavrilo Princip spáchal 28. června 1914 (v den významného pravoslavného svátku Vidovdan) atentát na násled-níka trůnu Františka Ferdinanda d'Este a jeho manželku Žofii Chotkovou.

⁵ Nicméně toto rozdělení akcií bylo pouze formální, kvůli přizpůsobení se jugoslávským zákonům, které určovaly, že určitý počet akcií musí vlastnit občané Království SHS. Ve 30. letech sami akcionáři podepisovali dokument, že skutečným vlastníkem akcií je firma Bafa, a že oni sami nemají žádná práva s nimi nakládat (AJ, 16-10-14, 23. 2. 1946).

⁶ Soukromý archiv Ivce Žabića.

⁷ Viz víc o protestech proti firmě Bafa v Jugoslávii v BALABAN – SAVIĆ – HERMAN 2021, 53–76.

⁸ To nejlépe ilustruje případ, kdy inspektoři vyslaní ze Zlína do Jugoslávie přišli do konfliktu s Maksimovićem ohledně kompetencí. Jan A. Bafa tehdy doslova napsal: „Na vyhazování jak lidí, tak botu je tam Maksimović!“ (SOka Zlín, f. Bafa, I/4, k. 94, i. č. 142, 7. 4. 1934). V tomto dopise se Jan A. Bafa jednoznačně staví na stranu Maksimoviće a uvádí, že pokud by se podobné konflikty v budoucnu opakovaly a on by si musel volit mezi jím a Hnilicou či někým jiným, vždy se postaví za Maksimoviće.

⁹ Srpsko privredno društvo „Privrednik“ (Srbská hospodářská společnost „Privrednik“) bylo význam-né hospodářsko-vzdělávací sdružení srbského obyvatelstva, působící v letech 1897–1946 nejprve v rámci Rakousko-Uherska a později v Království Jugoslávie. Organizaci založil Vladimír Matijević v Záhřebu s cílem podporovat vzdělávání a odborný výcvik talentované mládeže z chudších ven-kovských oblastí a tím přispívat k rozvoji srbské ekonomiky a podnikatelských vrstev. Mezi dvěma světovými válkami Privrednik zajistil učňovské vzdělání pro desítky tisíc dětí a mladých lidí. Po roce 1946 byla činnost ukončena a majetek převeden do státní správy. Někteří autoři mylně uvádějí, že byl předsedou tohoto spolku, který sdružoval významné osobnosti srbského hospodářského prostředí.

¹⁰ Firma Bafa založila následující podniky: „Majstor“ a. s. Bělehrad s provozy v Borovu a Bešinci, „Nebojša“ a. s. Bělehrad, „Celoфан“ a. s. Bělehrad, „Stolin“ a. s. s provozy ve Vukovaru a v Gredicích u Brčka se sídlištním komplexem, zemědělský statek Hamzalija (dnes v Severní Makedonii); dále koupila koželužnu „Beli orao“ v Bělehradě. Druhá světová válka znemožnila výstavbu velké továrny a sídliště v Dobrinji u Visokého (dnešní Bosna a Hercegovina). Viz BALABAN 2018, 148–152.

¹¹ Po jeho zatčení přistoupily ustašovské úřady k tomu, že do funkce pověřence firmy dosadily Tomis-lava Bulata. Jeho bratr Edo Bulat zastával funkci ustašovského pověřence pro Dalmácii, později působil jako vyslanec v Rumunsku, a nakonec i jako ministr ve vládě kolaborantského Nezávislého státu Chorvatsko (NDH).

¹² Někteří autoři uvádějí, aniž by specifikovali své prameny, že T. Maksimovićovi bylo po propuštění z ustašovského vězení nabídnuto místo zástupce ředitele bafovského podniku ve Švýcarsku. BUBALO 2023, 61.

¹³ Dejan Medaković (1922–2008), významný historik umění a pozdější předseda Srbské akademie věd a umění (1998–2003), ve svém díle *Ephemeris: chronique d'une famille* (*Ephemeris I*). Lausanne, 1995. (*Ephemeris I–V*, ve srbštině, cyrilicí. Bělehrad: BIGZ, 1998.) napsal o roli Tomy Maksimoviće: „Po útěku ze Záhřebu za pobyt v Bělehradě vděčím vlastně Tomu Maksimovićovi, tehdejšímu komisaři pro uprchlíky, bývalému řediteli Bafovy továrny v Borovu. Tento výjimečný člověk se zasloužil o přijetí, stravování a ubytování statisíců lidí.“

¹⁴ Vláda generála Milana Nediće, nazývaná také Vláda národní spásy, byla ústředním orgánem loutkové moci, kterou německé okupační úřady během druhé světové války ustanovily v okupovaném Srbsku. Nahradila místodržitelskou správu v Srbsku známou jako Komisařská vláda Milana Aćimoviće.

¹⁵ Během druhé světové války v Jugoslávii působily dva hlavní odbojové tábory: partyzáni a četnici. Partyzáni vedení Komunistickou stranou Jugoslávie a Josipem Brozem Titěm usilovali o osvobození země a zároveň o revoluční přeměnu společnosti v duchu socialismu. Naproti tomu četnici, vedení plukovníkem (později generálem) Dragoljubem „Dražou“ Mihailovićem, byli monarchistickým hnutím loajálním jugoslávské exilové vládě a prosazovali obnovení předválečné monarchie. Zatímco partyzáni vedli aktivní ozbrojený odpor proti okupačním silám a jejich spojencům, četnici v průběhu války často spolupracovali s okupačními režimy a zaměřovali se především na boj proti komunistickému hnutí.

¹⁶ Někteří autoři uvádějí datum úmrtí 18. únor (BUBALO 2023, 65).

¹⁷ Po válce byl majetek firmy Bata v Jugoslávii znárodněn. Více o tomto tématu viz v BALABAN – SAVIĆ 2021, 41–59.

¹⁸ Soukromý archiv Ivce Žabića.

Prameny a literatura:

Arhiv Jugoslavije, Beograd (dále AJ), 65-1271-2255, Konstituující sjezd družstva Bata cipele i koža d.d., 15. 12. 1920.

AJ, 65-702-1436, Zapisnik sa treće redovne godišnje skupštine družstva, 12. 7. 1924.

AJ, 65-702-1436, Zapisnik sa četvrte redovne godišnje skupštine družstva, 31. 8. 1925.

AJ, 16-10-14, Konfiskacija imovine firme Bata u Srbiji- objašnjenja, 23. 2. 1946

Archiv Ministerstva zahraničních věcí, Praha (dále AMZV), f. IV sekce, kart. 1081, č. j. 7375/31, Projekt továrny fmy Baťa – odpověď na akci obuvníků, 27. 6. 1931

AMZV, f. IV sekce, kart. 1081, č. j. 93105, Zřízení Baťovy továrny v Jugoslavii, 27. 11. 1931.

AMZV, f. IV sekce, kart. 1081, obal II, č. j. 621/důvěrné/31, Fma Baťa, usazení v Jugoslávii, 27. 6. 1931.

BALABAN, M. 2018: *Podnikání firmy Baťa v Jugoslávii*. Zlín.

BALABAN, M – SAVIČ, D. – HERMAN, J. 2021: *Protesti protiv firme Bata: Prilog proučavanju antiindustrialističkih procesa u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslaviji, Istorija 20 Veka, XXXIX/1, 53–76.*

BALABAN, M – SAVIČ, D. 2021: *Nacionalizacija čehoslovačke imovine u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji na primjeru firme Bata. Humanističke studije, 7, 41–59.*

BALABAN, M, 2025: *Poslovanje firme Bata na jugoslovenskom području 1920–1945*. Banja Luka.

Borovo, 20. 1. 1934.

Borovo, 1. 12. 1934.

BORKOVIĆ, M. 1979: *Kontrarevolucija u Srbiji. Knjiga I (1941–1942)*. Beograd

BUBALO, S. 2023: *Borovo. Sumrak jednog svitanja*. Vukovar.

CREVAR, O. 2019: *Toma Maksimović, 363*.

Državni arhiv u Vukovaru, f. Borovo, fasc. 73, Dosjei službenika i poslovođa Batinih trgovina (Sirija, Egipat, Palestina)

HRELJA, K – KAMINSKI, M. 1971: *Borovo. Jugoslovenski kombinat gume i obuče*. Slavonski Brod.

MAREK, M. 2017: *Středoevropské aktivity Baťova koncernu za druhé světové války*. Brno.

Politika, 26. 9. 1939.

Politika. *Feljtón o Tomi Maksimoviću*, 29. 12. 1994.

Politika. *Feljtón: Toma Maksimović*, 24. 01. 1995.

Sdělení 23. 4. 1927

Státní okresní archiv Zlín (dále SOkA Zlín), f. Baťa, II/2, k. 1023, inv. č. 14, Zaměstnanecká karta Tomy Maksimoviče, nedatována.

SOkA Zlín, f. Baťa, I/4, k. 94, i. č. 142, Dopis Jana Bati vedoucím Hozovi, Muškovi, Hnilicovi, Jaroňkovi, Čiperovi, 7. 4. 1934.

Thomas Fisher Rare Book Library, Toronto (dále TFRBL), MS COLL 00686, box 214, Confidential Circular Letter no. 3, 15. 5. 1957.

Viši sud u Novom Sadu. *Rješenje o rehabilitaciji Tome Maksimovića*, 29. 3. 2009

Vreme, 7. 5. 1938.

ŽIVIĆ, D. (eds.), 2019: *Bata-Borovo (1931–2016). Povijesno naslijeđe i perspektive*. Zagreb-Vukovar.